

Opvoeden rond relaties en seksualiteit: werken met een reflectie-instrument

Author(s)

Walpot, Mirjam; van der Gaag, Renske

Publication date

2020

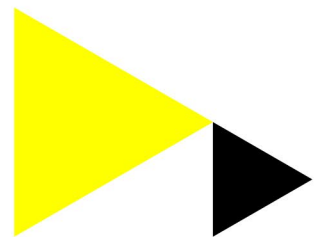
Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Walpot, M., & van der Gaag, R. (2020). *Opvoeden rond relaties en seksualiteit: werken met een reflectie-instrument*. Hogeschool van Amsterdam, Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Opvoeden rond relaties en seksualiteit: werken met een reflectie-instrument

September 2020

Mirjam Walpot

Renske van der Gaag

COLOFON

Dit rapport is een product van het Lectoraat Kwaliteit en Effectiviteit in de zorg voor jeugd. Het lectoraat ontwikkelt en onderzoekt manieren om de kwaliteit en effectiviteit in de jeugdzorg te vergroten. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met aanbieders van zorg voor jeugd en opleidingen aan de Hogeschool van Amsterdam.

Dit project is gefinancierd door de het speerpunt Urban Education van de Hogeschool van Amsterdam.

Auteurs

Mirjam Walpot

Renske van der Gaag

© Hogeschool van Amsterdam

September 2020

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van een volledige bronvermelding.

Lectoraat kwaliteit en effectiviteit in de zorg voor jeugd

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

Wibautstraat 5a

Postbus 2171

1000 CD Amsterdam

www.hva.nl/akmi

Inhoudsopgave

1. Inleiding: Waar gaat het over?	4
2. Algemene ervaringen met het instrument	6
a. Beginnende professionals	6
b. Ervaren professionals	6
3. Context voor gebruik	8
a. Trainingen	8
b. Ambulante hulpverleningstrajecten	8
c. Residentiële zorg	9
4. Praktische toepassing van het reflectie-instrument	10
4a. Vorm van reflectie	10
a. Zelfreflectie	10
b. Reflectie met input van collega's	11
c. Reflectie met input van jongeren (cliënten)	12
4b. Focus van reflectie	13
a. Reflectie op specifiek gesprek	13
b. Reflectie op specifiek traject	13
c. Reflectie op algehele ontwikkeling	14
5. Conclusie	15
6. Referenties	16

1. Inleiding: Waar gaat het over?

Intieme relaties en seksualiteit vormen een belangrijk onderdeel van de persoonlijke ontwikkeling en socialisatie van jeugdigen. Een gezonde seksuele ontwikkeling draagt breder bij aan zelfvertrouwen en veerkracht van jeugdigen en helpt hen om later gezondere relaties aan te gaan en hun eigen grenzen rond relaties en seksualiteit duidelijk aan te geven (Haberland & Rogow, 2014). Jeugdigen in jeugdhulp en jeugdbescherming vormen een kwetsbare groep. Uit eerder onderzoek blijkt dat deze jeugdigen vaker te maken krijgen met seksueel grensoverschrijdend gedrag en/of seksueel misbruik (Samson, 2012; Kaufman & Erooga, 2016). Ter bescherming van deze jeugdigen is in het kwaliteitskader 'voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg' vastgelegd dat organisaties voor jeugdhulp en jeugdbescherming hun medewerkers opleiden en ondersteunen in het praten over seksualiteit (Jeugdzorg Nederland, 2013). Professionals spelen namelijk een belangrijke rol bij de begeleiding van de relationele en seksuele ontwikkeling van deze kwetsbare groep. Zij moeten op dit punt durven opvoeden en weten hoe ze dat het beste kunnen aanpakken met de grote diversiteit aan jeugdigen en gezinnen waarmee ze werken. Het is daarom belangrijk dat professionals hierop voorbereid worden. Training alleen blijkt niet voldoende voor het daadwerkelijk in de praktijk brengen van competenties. Naast diverse (organisatorische) randvoorwaarden, blijkt leren op de werkvloer noodzakelijk (Goense, Pronk, Boendermaker, Bakker, Ruitenbergh & Bertling, 2015). Een manier om dat vorm te geven is aan de hand van reflectie: individueel, met collega's of als team. Specifiek voor reflectie rondom het thema seksuele opvoeding is een handzaam reflectie-instrument ontwikkeld. Dit reflectie-instrument bevat 5 thema's rondom het overkoepelende thema seksuele en relationele opvoeding:

1. Seksualiteit bespreken
2. Behoeften van jeugdigen op het gebied van seksuele ontwikkeling ondersteunen
3. Professioneel handelen rondom het thema seksualiteit
4. Omgaan met verschillen in normen, waarden en culturen m.b.t. seksualiteit
5. Herkennen van en reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag/seksueel misbruik

DIT PROJECT

In dit project is in het najaar van 2018 op kleine schaal binnen de jeugdhulporganisatie Spirit Jeugd- en Opvoedhulp uitgeprobeerd op welke wijze het reflectie-instrument in de praktijk toegepast kan worden en hoe het gebruik van dit reflectie-instrument wordt ervaren.

Spirit biedt specialistische jeugdhulp in regio Amsterdam en richt zich o.a. op ambulante zorg, pleegzorg, gezinshuizen, residentiële zorg en JeugdzorgPlus (Spirit, 2020). Alle medewerkers binnen Spirit worden getraind en ondersteund in het geven van seksuele opvoeding. Voor alle nieuwe medewerkers is er de training 'seksualiteit en opvoeden' en daarnaast heeft Spirit een seksespecifiek expertisecentrum genaamd Qpido. Alle trainingen en ondersteuning voor medewerkers rondom seksuele opvoeding worden aangestuurd vanuit Qpido. Daarnaast geven Qpido medewerkers ambulante hulpverleningstrajecten specifiek gericht op hulpverlening rondom relaties & seksualiteit en geven ze voorlichting op scholen over seksualiteit & relaties (Qpido, 2020).

DIT RAPPORT

In dit rapport wordt verslag gedaan van een kleinschalige en kwalitatieve evaluatie van het reflectie-instrument. Er is bij zowel beginnende als ervaren medewerkers informatie verzameld over het gebruik van het instrument. Er vonden twee groepsgesprekken plaats met beginnende medewerkers van Spirit Jeugd- en Opvoedhulp die de training 'Seksualiteit en opvoeding' hebben gevolgd. Zij hebben het instrument uitgetest door dit voorafgaand aan de eerste training en tijdens de laatste training in te vullen. Aan het einde van deze laatste training is door de trainers gevraagd naar hun ervaringen met dit reflectie-instrument.

Er zijn daarnaast vijf interviews afgenomen bij ervaren professionals van Qpido, het seksespecifieke expertisecentrum van Spirit Jeugdhulp. De vijf ervaren medewerkers hebben het instrument op verschillende manieren getest tijdens begeleidingstrajecten bij Qpido, namelijk op basis van zelfreflectie, reflectie met input van een collega of stagiaire en reflectie met input van een jongere. Zij zijn individueel geïnterviewd over hun ervaringen. Het gaat om een kleinschalige en kwalitatieve evaluatie. Bevindingen zijn zodoende indicatief.

LEESWIJZER

- H2: Algemene ervaringen met het gebruik van het instrument
- H3: Overzicht van de verschillende contexten waarin het instrument gebruikt kan worden (trainingen, ambulante hulpverleningstrajecten, residentiële zorg).
- H4: Praktische toepassing van het instrument. Informatie over de wijze waarop gereflecteerd kan worden (zelfreflectie, reflectie in gesprek met een collega of jongere) en informatie over de tijdsperiode waarover gereflecteerd kan worden (een specifiek gesprek, een specifiek traject met 1 cliënt, algehele ontwikkeling als professional over een langere periode).

2. Algemene ervaringen met het instrument

a. Beginnende professionals

Beginnende professionals bij Spirit Jeugd- en Opvoedhulp hebben het reflectie-instrument uitgetest als onderdeel van de training seksualiteit en opvoeding. Voorafgaand aan de eerste trainingsbijeenkomst en na afloop van de laatste trainingsbijeenkomst hebben ze het reflectie-instrument ingevuld. Aan het einde van deze laatste training is door de trainers gevraagd naar hun ervaringen met dit reflectie-instrument. (Meer informatie zie H6. Verantwoording).

De beginnende professionals zijn over het algemeen positief over het gebruik van het instrument, maar het is nog wel zoeken hoe dit instrument het beste ingepast kan worden in trainingen. Zeker voorafgaand aan een eerste training kan het lastig zijn om de vragen over het onderwerp seksuele en relationele opvoeding te beantwoorden en kan het ook als extra belasting ervaren worden naast ander voorbereidend werk voor de training. Toch benadrukken de beginnende professionals ook positieve kanten hiervan. Het vooraf invullen geeft hen een eerste indruk over het thema seksuele en relationele opvoeding en creëert bewustwording over dit onderwerp. Het helpt nieuwe medewerkers om inzichtelijk te krijgen wat ze al weten – in sommige gevallen was dat meer dan verwacht wat bemoedigend werkte – en voor trainers om een beeld te krijgen van het basisniveau op dit thema.

Het gebruik van het instrument later in de training vonden zowel trainers als nieuwe medewerkers een goede manier om zicht te krijgen op de ontwikkeling en al het geleerde tijdens de training. Wel leent het huidige instrument zich beperkt voor het meten van voortgang en is het belangrijk dat deelnemers tijdens of na de training voldoende tijd krijgen om het in te vullen.

Het instrument sluit volgens zowel trainers als deelnemers goed aan bij de beroepspraktijk en laat zien wat zij in de praktijk kunnen tegenkomen. Voorbeelden en uitleg in het instrument zijn helder en relevant. Een aantal deelnemers zegt het instrument graag nog een keer te willen invullen na een aantal maanden, wanneer zij het geleerde ook in de praktijk hebben kunnen toepassen.

b. Ervaren professionals

Vijf ervaren medewerkers van het seksespecifiek expertisecentrum Qpido, onderdeel van Spirit Jeugd- en Opvoedhulp, hebben het reflectie-instrument op verschillende manieren getest tijdens begeleidingstrajecten. Voor professionals werkend bij het seksespecifiek expertisecentrum Qpido is seksuele en relationele opvoeding een dagelijks terugkerend thema in hun werk met jongeren. Alle jongeren waar zij mee werken hebben te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag of zijn of dreigen slachtoffer te worden van seksueel misbruik, loverboys of mensenhandelaren.

De ervaren Qpido professionals zijn positief over het gebruik van het reflectie-instrument in hun werkzaamheden. Zij geven aan dat het instrument hen helpt om meer zicht te krijgen op hun sterke en ontwikkelpunten en om te reflecteren op hun rol als professional. Het maakt daarnaast duidelijk

wat er van hen aan competenties verwacht wordt. Het reflectie-instrument stimuleert professionals bovendien om zich verder te verdiepen in dit thema en lacunes in hun eigen kennis op te vullen. Wel gaven ze aan dat de meeste professionals dit instrument niet uit zichzelf gaan gebruiken als zij hier geen tijd voor krijgen en dat begeleiding bij het reflectieproces nodig is.

3. Context voor gebruik

Het reflectie instrument over seksuele opvoeding kan volgens de geïnterviewde professionals in verschillende contexten gebruikt worden. In deze pilot is het gebruik tijdens trainingen (training seksualiteit en opvoeden) en tijdens Qpido begeleidingstrajecten getest. Daarnaast werkt(e) een aantal van de geïnterviewde professionals van Qpido ook als ambulant hulpverlener of in de residentiële hulpverlening. Zodoende kan informatie gegeven worden over het gebruik van dit instrument in deze contexten.

a. Trainingen

Het reflectie-instrument lijkt geschikt voor gebruik in het kader van trainingen, maar moet wel op een goede manier worden ingepast. Dit betekent dat deelnemers aan de training voldoende tijd moeten krijgen om het reflectie-instrument in te vullen en dat een geschikt moment voor het invullen moet worden gekozen. Door het reflectie-instrument voorafgaand aan de start van de training te laten invullen, geeft het deelnemers alvast een eerste indruk van de inhoud van de training. Wel betekent dit een extra inspanningsverplichting voor de deelnemers. Verder moeten de trainers helder hebben voor welk doel ze het instrument willen inzetten: 1) inzichtelijk maken wat deelnemers al weten om daar de training op aan te passen; 2) ontwikkeling gedurende en na de training meten. Deze doelen hoeven elkaar niet uit te sluiten. Voor het meten van vooruitgang zijn nog wel enige aanpassingen in het instrument nodig.

b. Ambulante hulpverleningstrajecten

Het reflectie-instrument blijkt goed inzetbaar in de begeleidingstrajecten van Qpido en is ook toepasbaar in andersoortige ambulante hulpverleningstrajecten.

Binnen een begeleidingstraject vanuit Qpido kan het instrument het beste halverwege het begeleidingstraject worden ingezet, omdat er dan nog ruimte is voor de professional om de werkwijze aan te passen aan de behoefte van de jongere. Mocht er ook gebruik worden gemaakt van reflectie in een gesprek met de jongere zelf, dan is het eveneens goed om dit halverwege het traject te doen door de jongere het reflectie-instrument in te laten vullen als tussentijdse feedback. Daarnaast is dit qua belasting van de jongere het beste invulmoment, omdat jongeren aan het einde van het hulpverleningstraject al meerdere lijsten moeten invullen.

Bij andersoortige ambulante hulpverleningstrajecten is het reflectie-instrument het best bruikbaar als reflectie op de algehele werkwijze van de professional rondom het thema seksualiteit, aangezien seksuele opvoeding dan een van de thema's is binnen een grote verscheidenheid aan thema's. Denk hierbij aan de bewustwording van ontwikkelpunten en de brede ontwikkeling van de professional rondom dit thema gedurende een bepaalde periode. Professionals die niet vaak met seksuele opvoeding te maken hebben kunnen het instrument tevens gebruiken als voorbereiding voor

gesprekken waar dit thema aan de orde zou moeten komen of om terug te kijken op het verloop van een gesprek waar seksualiteit (onverwacht) aan de orde kwam.

c. Residentiële zorg

De professionals van Qpido geven aan dat het reflectie-instrument mogelijk ook kan worden ingezet in de residentiële zorg. Seksualiteit is namelijk een steeds terugkerend thema in het dagelijks leven van jongeren en dat geldt ook voor de jongeren op de residentiële groepen. Een van de professionals vanuit Qpido heeft zelf een aantal jaar op de residentiële groep gewerkt. Zij gaf aan dat het reflectie-instrument een helpend middel kan zijn om te gebruiken als leidraad voor een gesprek tussen mentor en co-mentor, om zo het onderdeel seksualiteit binnen het begeleidingstraject van een jongere gezamenlijk te evalueren.

4. Praktische toepassing van het reflectie-instrument

Het reflectie-instrument kan volgens de geïnterviewde professionals voor verschillende doeleinden worden ingezet. Afhankelijk van het doel kan voor een specifieke vorm of focus worden gekozen. Bij vorm gaat het over de wijze waarop gereflecteerd wordt (zelfreflectie versus reflectie in gesprek met een collega of jongere). Bij focus gaat het over de tijdspanne waarover gereflecteerd wordt (een specifiek gesprek, een specifiek traject met 1 cliënt, algehele ontwikkeling als professional over een langere periode). Een overzicht van de toepassingen van het reflectie-instrument is hieronder schematisch weergegeven (tabel 1).

Tabel 1. Overzicht van toepassingen van het reflectie-instrument

Tijdspanne → Vorm ↓	Een moment of specifiek gesprek	Specifiek traject met cliënt	Algehele ontwikkeling van de professional
Zelfreflectie	Werkwijze: Reflectie op basis van sub-thema dat naar voren komt in 1 gesprek, middels specifiek onderdeel uit het instrument dat hierover gaat Methode: Een of meerdere video-opnamen of op basis van geheugen direct na gesprek	Werkwijze: Gehele instrument of keuze voor specifieke sub-thema's waar professional zich tijdens traject op focust of zich in wil ontwikkelen Methode: Meerdere keren tijdens traject invullen of aan eind van traject terugkijkend	Werkwijze: Gehele instrument of keuze voor specifieke sub-thema's waar professional zich tijdens traject op focust of zich in wil ontwikkelen Methode: Meerdere keren tijdens een langere tijdspanne invullen, bijv. over periode van 3 maanden.
Reflectie in gesprek met een collega	Werkwijze: Reflectie op basis van sub-thema dat naar voren komt in 1 gesprek, middels specifiek onderdeel uit het instrument dat hierover gaat Methode: Een of meerdere video-opnamen of op basis van geheugen direct na gesprek	Werkwijze: Gehele instrument of keuze voor specifieke sub-thema's waar professional zich tijdens traject op focust of zich in wil ontwikkelen Methode: Meerdere keren tijdens traject invullen of aan eind van traject terugkijkend	Werkwijze: Gehele instrument of keuze voor specifieke sub-thema's waar professional zich tijdens traject op focust of zich in wil ontwikkelen Methode: Meerdere keren tijdens een langere tijdspanne invullen, bijv. over periode van 3 maanden.
Reflectie in gesprek met een jongere	Werkwijze: Jongerenversie van het reflectie-instrument Methode: Op basis van geheugen direct na gesprek samen met jongere invullen	Werkwijze: Jongerenversie van het reflectie-instrument Methode: Meerdere keren tijdens traject samen met jongere invullen of aan eind van traject terugkijkend	Ambulante trajecten: Niet van toepassing Residentiële groepen: herhaaldelijke reflectie met diverse jongeren op de residentiële groep

4a. Vorm van reflectie

Deelnemende professionals hebben verschillende vormen van reflectie getest om te kijken op welke manieren het instrument professionals het beste kan ondersteunen in hun werk. Hierbij is gekeken naar zelfreflectie, reflectie met of door collega's en reflectie door jongeren. De verschillende werkwijzen en hun voor- en nadelen worden hieronder beschreven.

a. Zelfreflectie

Het reflectie-instrument wordt als een prettige methode ervaren voor zelfreflectie bij het thema seksuele opvoeding. Er zit een logische opbouw in de thema's van het reflectie-instrument, waardoor alle relevante onderwerpen rondom seksuele opvoeding aan bod komen (seksualiteit bespreken,

behoeften van jeugdigen ondersteunen, professioneel handelen, omgaan met verschillen in normen, waarden en culturen, herkennen van en reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag/seksueel misbruik). De vragen zijn duidelijk, helder en herkenbaar, waardoor het invullen gemakkelijk is zowel voor beginnende als ervaren professionals. Met name de uitleg bij de vragen wordt als fijn en helpend ervaren en nodigt uit tot zelfreflectie. De voorbeelden in de uitleg geven herkenning en bevatten daarnaast tips over hoe te reageren in specifieke situaties. De professionals vonden dit een goede manier om inzicht te krijgen in eigen krachten en ontwikkelpunten op het gebied van seksuele opvoeding. Door het gebruik van het reflectie-instrument kan diepgaander worden gereflecteerd op eigen competenties en de vragen geven richting aan het reflectieproces.

b. Reflectie met input van collega's

Reflectie met input van collega's wordt vaker genoemd als een goede mogelijkheid om meer zicht te krijgen op het eigen handelen rondom seksuele opvoeding. Het reflectie-instrument wordt als een handzame aanvulling gezien om verdieping te geven aan dit reflectieproces. Professionals noemen hierbij zowel reflectie met een individuele collega – een individuele collega vult voor een andere collega het instrument in – als invullen en reflecteren in teamverband – het team vult het instrument gezamenlijk in over het handelen van een collega op basis van een of meerdere observaties van gesprekken of video-opnamen. Sommige settings lenen zich van nature al meer voor reflectie met een collega. Twee professionals in een residentiële instelling die samen een groep begeleiden kunnen bijvoorbeeld makkelijker het instrument voor of met elkaar invullen en zo op elkaars bredere ontwikkeling op dit thema reflecteren dan professionals die individueel ambulante trajecten begeleiden.

“Het zou leuk zijn als je (...) gewoon allemaal met collega's afspreekt om dit [het instrument invullen, red.] te doen. En dat je dan bijvoorbeeld bij intervisie of supervisie daarop terugkomt en het dan bespreekt. (...) En dat je dan bijvoorbeeld uitlegt van, ik doe dit zo, is dit ook hoe jullie het doen.” (Professional Qpido)

Casuïstiek, intervisie en supervisie worden genoemd als geschikte momenten om met collega's aan de hand van het instrument te reflecteren op de werkwijze rondom seksuele opvoeding. Naast reflectie op individueel niveau biedt dit ook de mogelijkheid voor reflectie op teamniveau door na het invullen van het instrument te kijken wat de sterke kanten van het team zijn en welke onderwerpen op teamniveau extra aandacht behoeven. Het inzetten van het reflectie-instrument is op deze momenten vooral waardevol omdat dit gelegenheden zijn voor kennisuitwisseling. Hierbij is vaak een gedragswetenschapper aanwezig die ondersteuning en verdieping kan geven in dit reflectieproces.

De professionals vinden dat de vragen en voorbeelden in het reflectie-instrument gebruikt kunnen worden als leidraad voor het gesprek en dat deze goede aanknopingspunten voor discussie in teamverband zijn. De toegevoegde waarde van het reflectie-instrument zit er met name in dat je specifiek kunt inzoomen op een onderdeel van seksuele opvoeding, waar je dan met elkaar als groep

naar kunt kijken. Een bijkomend voordeel is dat het reflectie-instrument systematisch alle relevante thema's rondom seksuele opvoeding doorloopt. Bepaalde thema's binnen seksuele opvoeding krijgen al regelmatig aandacht, terwijl andere thema's zoals seksuele oriëntatie of het begeleiden van jongeren met een migratie achtergrond onderbelicht blijven. Door het gebruik van het reflectie-instrument komen deze thema's meer aan bod.

Daarnaast biedt het reflectie-instrument ook praktische voordelen. Professionals geven aan dat ze bij voorbereiding op reflectie-bijeenkomsten zonder het instrument snel geneigd zouden zijn om kort wat dingen op papier te zetten. Doordat met het team gezamenlijk wordt afgesproken om het instrument voorafgaand aan een teambijeenkomst in te vullen, zijn professionals meer geneigd dit serieus te doen en wordt hier echt de tijd voor genomen. Door de uitgebreidere voorbereiding middels het reflectie-instrument kan tijdens de casuïstiek, intervisie of supervisie diepgaander gediscussieerd worden over de thema's rondom seksuele opvoeding.

c. Reflectie met input van jongeren (cliënten)

Verschillende professionals benoemen dat het goed zou zijn om het instrument samen met jongeren in te vullen om zo feedback te krijgen over hun handelen van de jongeren waar zij mee werken of om zaken die stroef lopen bespreekbaar te maken en te verbeteren. Een reflectie-instrument helpt bij het structureren en concretiseren van deze feedback en zou zo meer inzicht kunnen geven dan een meer open vraag hoe de jongere het vindt gaan.

“We kunnen wel met z’n allen kijken op de video hoe ik het doe. En je kan zelf het idee hebben dat je het ontzettend goed doet. Maar je wilt ook wel weten van de jongere hoe ik dat doe.” (Professional Qpido)

Bij het testen heeft een van de professionals dit ook geprobeerd, maar het huidige instrument blijkt hiervoor niet geschikt. Het taalgebruik is ingewikkeld en sluit niet aan bij de belevingswereld van jongeren. Bovendien kost het invullen met het huidige instrument teveel tijd. Veel jongeren bij Spirit Jeugd- en opvoedhulp zijn licht verstandelijk beperkt of laagopgeleid. Hier moet dus rekening mee worden gehouden bij het ontwikkelen van een jongerenversie van het instrument. Daarnaast is het goed om te realiseren dat jongeren het lastig vinden om kritisch te zijn over hun hulpverlener en daardoor snel geneigd zijn sociaal wenselijke antwoorden te geven. Het is daarom bij input vragen aan jongeren extra belangrijk om aan te geven dat het niet gaat om het beoordelen van hun hulpverlener, maar om de vraag hoe zij het gesprek of het traject ervaren en hoe professionals hier jongeren nog beter in kunnen begeleiden.

Toch denken verschillende professionals dat het instrument met wat aanpassingen wel samen met jongeren ingevuld kan worden. De teksten moeten dan kort, makkelijk en expliciet zijn om aan te sluiten bij begrip en aandachtspanne. Daarnaast is het voor professionals belangrijk rekening te houden met de achtergrond en ervaring van jongeren bij de selectie van thema's die zij samen

invullen. Zo zal bijvoorbeeld het thema seksueel misbruik niet bij iedere jongere relevant zijn. Specifiek voor jongeren op de residentiële groepen is het goed om extra aandacht te besteden aan de keuze van het meetmoment. Als een jongere geen zin heeft om te reflecteren of net een negatieve ervaring heeft gehad op de groep, kan dit de resultaten sterk beïnvloeden. Een mentorgesprek wordt als voorbeeld genoemd voor een geschikt moment om samen met een jongere te reflecteren.

4b. Focus van reflectie

Het reflectie-instrument kan voor diverse vraagstukken rondom seksuele opvoeding worden ingezet. Een professional kan bijvoorbeeld benieuwd zijn naar mogelijkheden voor verbetering bij een vastlopend traject met een jeugdige of juist geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van een bepaalde vaardigheid of bredere professionele ontwikkeling gedurende een bepaalde periode. Afhankelijk van de hulpvraag kan een bepaalde focus van reflectie gekozen worden: reflectie op een specifiek gesprek, reflectie op een traject of reflectie op de algehele professionele ontwikkeling rondom dit thema. De drie verschillende opties worden hieronder besproken.

a. Reflectie op specifiek gesprek

Het gebruik van het reflectie-instrument naar aanleiding van een specifiek gesprek geeft professionals de mogelijkheid om in te zoomen op een specifieke competentie rondom seksuele opvoeding waarin ze zich verder willen ontwikkelen. Voorafgaand aan een gesprek kan een thema uit het reflectie-instrument gekozen worden waar specifiek aandacht aan wordt besteed. Enkel dit onderdeel hoeft dan ingevuld te worden. Deze focus van reflectie leent zich goed voor feedback door een collega of stagiair. Een gesprek is overzichtelijk en betekent eenmalig observatie of video-opnamen bekijken en het instrument hierover invullen.

b. Reflectie op specifiek traject

Wanneer een professional geïnteresseerd is in de mate waarin het lukt om aan seksuele opvoeding te doen bij een specifieke jeugdige, kan het reflectie-instrument ingezet worden voor reflectie op een specifiek traject. Denk aan een vastgelopen traject met een jeugdige waarin seksualiteit een rol speelt of als een professional wil weten of seksuele opvoeding voldoende aan bod is gekomen tijdens een traject. Door de verschillende thema's uit het reflectie-instrument langs te gaan kan inzichtelijk worden gemaakt in hoeverre de verschillende onderdelen van seksuele opvoeding aan bod zijn geweest tijdens het begeleidingstraject en hoe dit is ervaren door de professional zelf en/of door de jongere.

Een van de professionals gaf aan dat dit een prettige focus zou zijn voor op de residentiële groepen. Zij vertelde dat er op de groepen soms grote verschillen zijn tussen de problematiek van de jongeren en dat dit beïnvloed in hoeverre een professional succesvol aan seksuele opvoeding kan doen. Door het reflectie-instrument per jongere in te vullen kan inzichtelijk worden welke factoren er bij een

specifieke jongere meespelen bij het al dan niet succesvol begeleiden van de seksuele ontwikkeling. Voor professionals is het wel belangrijk dat er een specifieke vraag ligt rondom seksuele opvoeding en dat het geen verplichting wordt om dit bij elke jongere in te vullen. Dit zou namelijk erg veel tijd kosten en kan als dubbelop worden ervaren naast de al bestaande casuïstiekbesprekingen waarin ook gereflecteerd wordt op specifieke trajecten.

c. Reflectie op algehele ontwikkeling

Het reflectie-instrument kan ook ingezet worden voor reflectie op de algehele professionele ontwikkeling rondom het thema seksuele opvoeding over een langere periode (bijv. 3 maanden). Door het instrument meermaals in te vullen kan ontwikkeling over tijd zichtbaar worden gemaakt en (blijvende) bewustwording over seksuele opvoeding versterkt worden. Er kan gekozen worden om telkens het gehele instrument in te vullen of een specifiek thema waar de professional zich tijdens een langere periode op wil focussen en verder in wil verdiepen. Dit is met name interessant voor professionals werkzaam in de ambulante zorg en residentiële zorg, die niet dagelijks met seksuele opvoeding te maken hebben. Het instrument is een laagdrempelig middel om het thema seksuele opvoeding met collega's te bespreken en biedt daarnaast inzicht in de belangrijkste professionele competenties op dit thema.

“...ik weet zeker als je dat bij pleegzorg of bij de residentiële instellingen over hun mentorschappen of wat dan ook zou inzetten, juist heel goed is, want ik denk dat dit een thema is waar lang niet elke professional makkelijk over praat.”

5. Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat de eerste ervaringen met het reflectie-instrument rondom seksuele opvoeding positief zijn. De deelnemers aan de pilot vonden het gebruik van het reflectie-instrument een waardevolle aanvulling om te reflecteren op hun eigen competenties op dit onderwerp. Door gebruik te maken van het reflectie-instrument konden ze meer specifiek kijken naar sterke en aandachtspunten rondom seksuele opvoeding in vergelijking met reflectie zonder het reflectie-instrument. Het reflectie-instrument maakt inzichtelijk welke thema's relevant zijn bij seksuele opvoeding en welke competenties hierbij van belang zijn. De voorbeelden en uitleg bij de verschillende competenties werden zowel door beginnende als door ervaren medewerkers als helpend ervaren. Daarnaast hielp het reflectie-instrument bij het structureren van het reflectieproces. Het huidige instrument leent zicht echter maar beperkt voor het meten van voortgang. Het is daarom aan te bevelen om naast het huidige reflectie-instrument een meetinstrument op dit thema te ontwikkelen waarmee ontwikkeling en groei van competenties op dit gebied gemeten kan worden.

In de pilot is het reflectie-instrument op verschillende manieren en met een verschillende focus getest. Het reflectie-instrument leent zich zowel voor zelfreflectie als voor reflectie met een of meerdere collega('s). Het instrument bleek te complex om input van jongere te verzamelen ten behoeve van reflectie. Het ontwikkelen van een jongerenversie zou een mooie aanvulling hierop zijn. Met het instrument kan gereflecteerd worden op een specifiek gesprek, een traject van een jeugdige of de algehele ontwikkeling van een professional. Afhankelijk van het persoonlijke ontwikkeldoel van de professional kan gekozen worden het gehele instrument of een specifiek thema in te vullen.

Zowel de beginnende als ervaren professionals zouden dit instrument willen blijven inzetten in hun dagelijks werk, om blijvend te reflecteren op hun ontwikkeling rondom seksuele opvoeding. Wel gaven ze aan dat tijd en ruimte voor reflectie noodzakelijke randvoorwaarden zijn, om het instrument daadwerkelijk in de praktijk te gebruiken. Meerdere professionals vertelden dat het ontbreken hiervan hen zal weerhouden om gebruik te blijven maken van het reflectie-instrument, ondanks dat ze duidelijk de meerwaarde hiervan inzien. Daarnaast wordt begeleiding en aansturing door een leidinggevende omtrent het gebruik van het reflectie-instrument als pré aangeduid. Dit biedt professionals extra ondersteuning en zorgt ervoor dat reflectie niet op de achtergrond raakt in de hectiek van de dag.

6. Referenties

- Commissie Samson (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Goense, P., Pronk, S., Boendermaker, L., Bakker, R., Ruitenberg, I. & Bertling, L. (2015). *Leren op de werkvloer: organisatie en inhoud van leren op de werkvloer*. Delft: Eburon.
- Haberland, N., & Rogow, D. (2015). Sexuality Education: Emerging Trends in Evidence and Practice. *Journal of adolescent health*, 56, 15-21.
- Jeugdzorg Nederland (2013). *Kwaliteitskader voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg*. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- Kaufman, K. & Erooga, M.(eds.) (2016). *Risk profiles for institutional child sexual abuse. A literature review*. Sydney: Royal commission into institutional responses to child sexual abuse.
- Qpido (2020, 9 april). *Qpido homepage*. Geraadpleegd van <https://www.qpido.nl/>
- Spirit (2020, 9 april). *Spirit homepage [nu Levvel]*. Geraadpleegd van <https://www.levvel.nl/>

Auteurs:

Mirjam Walpot en Renske van der Gaag

Met dank aan:

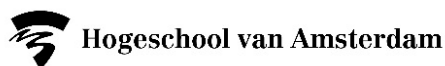
Muriale Mingels

Financiering:

Dit project is gefinancierd vanuit het speerpunt Urban Education van de Hogeschool van Amsterdam en is uitgevoerd in samenwerking met Levvel Jeugdhulp (voorheen Spirit) en [Qpido](#), sekse specifiek expertisecentrum van Levvel.

Meer weten?

Kijk voor meer informatie op de [website](#) van het Lectoraat Kwaliteit & Effectiviteit in de Zorg voor Jeugd of neem contact op met Mirjam Walpot via m.g.g.walpot@hva.nl

AMSTERDAMS KENNISCENTRUM VOOR MAATSCHAPPELIJKE INNOVATIE

Lectoraat Kwaliteit en Effectiviteit in de Zorg voor Jeugd
Wibautstraat 5a / Postbus 1025 / 1000 BA Amsterdam

www.hva.nl/zorgvoorjeugd